

Streng lesning av interessant forskning

Peder Kjøs
psykolog

Det er sant som professor Anne-Kari Torgalsbøen skriver, at det har omkostninger å være åpen.

I tråd med Vær varsom-plakatens punkt 4.14. har psykolog Peder Kjøs fått anledning til samtidig imøtegåelse av kritikken som fremkommer i Anne- Kari Torgalsbøens bidrag i månedens utgave av Etikpanelet: «Jeg mot meg»: Hvor ble fagetikken av?

Når man er åpen i media, og ikke uten videre kan overskue konsekvensene helt, ligger det et etisk ansvar på alle involverte i produksjonen om å ta best mulig vare på den som åpner seg. Vi som var med på å lage Jeg Mot Meg, og NRK som publiserte serien, la derfor mye arbeid i å ta vare på deltakerne, ut fra presse-etiske og fagetiske vurderinger. Likevel viser en nylig publisert studie at enkelte av deltakerne i Jeg Mot Meg følte seg utsatt og lite ivaretatt, og at symptomer har vedvart eller blitt verre under og etter produksjonen og publiseringen (Thorbjørnsrud og Lånkan, 2022). Dette er opplevelser som alle vi som har vært involvert i produksjonen, og oppfølgingen av deltakerne er svært lei oss for. Jeg er imidlertid ikke enig med Torgalsbøen i at disse funnene innebærer at hennes betenkeligheter fra 2018 mot å åpne terapirommet nå står som dokumenterte fakta, egnet til å felle etisk dom over Jeg Mot Meg og min deltakelse som psykolog i produksjonen.

Thorbjørnsrud og Lånkan er medieforskere. Begrepene og teoriene i artikkelen er sosiologiske og mediefaglige, ikke helsefaglige. Artikkelen foregir ikke å være en klinisk studie. Det man har studert er deltakernes «boundary work», altså deres forhandlinger om grenser når det gjelder framstillingen av dem i produksjonen, og ikke deres psykiske helse, selv om deltakerne selv naturlig nok snakker om denne. Forskningsspørsmålet er godt og viktig: «How do young people experience the boundary work of self-disclosure as participants in a large-scale reality TV production about mental health issues?»

Publiseringen av Jeg Mot Meg havner i et grenseland mellom fagetikk og presseetikk

Sterk motivasjon

Ifølge artikkelen var de fleste godt fornøyd, men noen beskriver et uendret eller forverret symptombylde i ettertid. De følte at de hadde eksponert seg selv og andre mer enn de egentlig ønsket og på måter som oppleves som belastende, og de følte seg lite ivaretatt. Et hovedfunn er at noen deltakere opplevde å ha lite kontroll over hvordan de ble framstilt. Og konklusjonen er åpenbart riktig: Intervensjonsbaserte TV-produksjoner med en sosial agenda bør utvise stor forsiktighet og særlig være oppmerksom på maktforhold mellom deltakere på den ene siden og programskapere og publisist på den andre.

Det maktperspektivet som ligger til grunn for Torbjørnsrud og Lånkans studie, er verdifullt i forbindelse med de presse-etiske problemstillingene, som her også ligger nær psykologenes fagetikk. Møtet med media eller en behandler vil alltid innebære en maktdifferensial, i en eller annen grad. Denne maktdifferensialen innebærer en sårbarhet som legger et ansvar på den som har makten. I arbeidet med Jeg Mot Meg var maktdifferensialen forsøkt utlignet i størst mulig grad ved at deltakerne hadde god anledning til å vurdere foreløpige versjoner og be om endringer i disse. Enkelte sekvenser

ble til dels radikalt endret eller fjernet helt som resultat av disse gjennomgangene. Deltakerne var godt informert på forhånd om hva innspillingen og publiseringen innebar, i den grad produksjonsstaben og NRK overskuet dette. Samtlige ga i forhåndsintervjuer uttrykk for sterk motivasjon for å delta, både for sin egen del og for å bidra til opplysning og åpenhet om psykiske vansker. Deltakerne i sesong 2 hadde også sett sesong 1 og mottakelsen av denne. Deltakerne var svært bevisst at de deltok i en TV-produksjon, og i flere av episodene snakker deltakerne nettopp om hva det kan innebære å vise arbeidet med vanskene sine offentlig.

Tilbakeholden

Artikkelen gjengir utsagn fra en deltaker som sier at hun bevisst valgte å holde tilbake informasjon om familieforhold, uten at dette ser ut til å ha vært særlig vanskelig for henne. Dette tjener som et eksempel på at det naturligvis ikke var slik at deltakerne underkastet seg fullstendig og blottla alt, selv om det ble oppmuntret til åpenhet, under forutsetning om at det som var sagt kunne trekkes tilbake. Ifølge artikkelen tok deltakerne ulike valg om åpenhet, noe som i seg selv tilsier at de opplevde seg fri til å ta sitt eget valg. Flere utsagn i artikkelen understøtter at deltakere følte at de hadde god kontroll underveis og i den siste redigeringen, slik det var ment fra produksjonens side.

Som terapeut var jeg naturligvis tilbakeholden med å bruke intervensjoner som kunne ha bidratt til at deltakerne var mer åpne enn de i utgangspunktet ville ha vært. En slik forsiktighet er etter mitt syn nødvendig også i ordinær gruppeterapi, men i en TV-produksjon var den særlig aktuell, uansett mulighetene for å redigere i ettertid. Jeg hadde ingen ønsker om eller grunner til å presse deltakerne til å være mer åpne enn de selv ville eller å fortelle spesielt fargerike historier. Det var min uttalte overbevisning at deltakernes arbeid med vanskene sine, hver for seg, i gruppesamtalene og i sine egne miljøer, kom til å bli svært interessant og nyttig for publikum å se slik det framkom naturlig, helt uten noen dramatisering eller provokasjon. Mottakelsen av serien viser også at det nettopp var det gjenkjennelige, ikke dramatiske avsløringer, som gjorde at serien ble så viktig for så mange.

Ved publisering følte vi i produksjonsstaben at programmet ga en omforent framstilling. At noen av deltakerne likevel har opplevd prosessen som en vanskeligere forhandling enn vi forsto, eller har kommet til å angre på enkelte valg, er beklagelig, men innebærer etter mitt syn ikke at det ble begått etiske overtramp. Jeg vil mene at deltakerne var forsvarlig informert og hadde god mulighet til å påvirke det endelige resultatet. De fleste av deltakerne har da også ifølge artikkelen opplevd situasjonen slik.

Grenseland

Som en siste foranstaltning hadde alle deltakerne et åpent tilbud om å snakke med meg, eller hvem de ville i produksjonsstaben i tiden rundt publiseringen, og når de enn måtte ønske seinere. Noen benyttet seg av dette, andre ikke. Tilbudet står fortsatt ved lag, selv om begge sesongene nå for lengst er fjernet fra NRKs nettspiller, i tråd med kontrakten.

Publiseringen av Jeg Mot Meg havner i et grenseland mellom fagetikk og presse-etikk. Et vesentlig moment i vurderingene rundt møtet mellom media og terapi var at TV-produksjonen var selve utgangspunktet for gruppeterapien, som altså ikke var beskyttet av det lukkede rommet som normalt omslutter en terapi. Kameraet blir ikke brakt inn i terapirommet - kameraet var der først, som en tydelig gitt forutsetning. Det kan her også bemerkes at Jeg Mot Meg kom i to sesonger, og at deltakerne i sesong 2 derfor var godt kjent med formatet og mottakelsen serien hadde fått.

I forbindelse med et intervju i bladet Psykisk Helse nevnte journalisten et forslag om at deltakerne kunne hatt en egen kontaktperson som ikke var knyttet til produksjonsselskapet, en form for deltakerombud som kunne ha støttet dem i dialogen med produksjonen. Dette synes jeg er et godt forslag som jeg håper at eventuelle framtidige lignende produksjoner vil ta i betraktning. Ikke fordi det fritar produksjonsstaben og involverte psykologer for ansvar, men fordi det vil bidra til å utjevne maktdifferensialen noe.

Referanser

Thorbjørnsrud, K. & Blehr Lånkan, K. (2022). «Someone should have looked after us»: the boundary work of mental health disclosure on TV. *Media, Culture & Society*.